

DOI: 10.7251/GFP2212105M

UDC: 316.662:343.261-052

Pregledni naučni rad*Datum prijema rada:*
25. maj 2022.*Datum prihvatanja rada:*
25. jul 2022.

Улога затвора у преваспитању и ресоцијализацији затвореника

Апстракт: Током издржавања казне затвора, начин живота и организација свакодневних активности затвореника су строго дефинисани законским и подзаконским нормама, а све у циљу постизања сврхе извршења кривичних и прекршајних санкција. То прије свега подразумјева спровођење правоснажних, односно извршних одлука суда и издвајање учинилаца кривичних дјела и прекршаја из друштвене средине у циљу њиховог преваспитања, лијечења и оспособљавања за живот на слободи у складу са друштвено прихватљивим нормама. Установе за извршење кривичних санкција су те које, путем различитих блика рада и поступака, спроводе институционални преваспитни третман и процес ресоцијализације затвореника. Али поред формално-правног система којег држава прописује како би уредила положај затвореника, на преваспитни третман утиче и тзв. неформални систем којег изграђују затвореници својим понашањем у међусобним односима који су условљени лишењем слободе кретања и боравком у ограниченом простору. У раду ће бити обрађени нормативни елементи организације и функционисања казнено-поправних установа, фактори који утичу на успјешност ресоцијализације, специфичности преваспитног третмана, положај затвореника у затворима, као и утицај класификације затвореника на успјешност процеса ресоцијализације и преваспитања упркос непостојању постпеналног третмана.

Кључне ријечи: затворски систем, преваспитање затвореника, третман, организација живота и рада у затвору, ресоцијализација.

Тамара Марић

Доцент на Факултету
правних наука
Универзитета Апеирон;
Министарство правде
Републике Српске,
t.maric@mpr.vladars.net

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Казна лишења слободе, односно казна затвора у савременом законодавству представља главну казну и као таква је правно нормирана кривичним, односно казним законима. Састоји се у одузимању једног од основних људских права, а то је право на слободу кретања, најчешће на одређено вријеме, али и подразумјева смјештање осуђеног лица у пенитенсијарне установе. Иако заузима најзначајније мјесто у систему кривичних санкција уопште, казна затвора има своје предности и недостатке. Без обзира на све гласнија заговарања како би се сврха кажњавања могла

адекватније остваривати када би класичан затворски третман у одређеним случајевима био замијењен ванинституционалним начинима извршења санкција, засигурно је да ће још дуго времена лишење слободе бити најадекватнији, најприкладнији и најдјелотворнији одговор на различите видове криминалитета.

Лишење слободе се у историјским изворима појављује још у вријеме робовласничких држава. Иако није увијек имало карактер кривичне санкције имало је различиту сврху и циљ. Многи правни теоретичари су написали бројне научне радове у којима су обрадили историјски пут и развој лишења слободе од дужничког затварања, преко превентивне функције притварања, укључујући својеврсне улоге истражног и судског затвора, па све до момента када је по први пут нормирано као самостална врста казне, односно посебна кривична санкција у казним системима савремених земаља крајем 18. односно почетком 19. вијека. Према томе, историјски посматрано, казна лишења слободе, односно казна затвора представља тековину капитализма која је правну самосталност најприје добила у француском Кривичном закону из 1791. године, да би је након тога преузео француски Code penal из 1810. године, а под његовим снажним притиском, казна затвора је уведена и у многа друга казнена законодавства (Стојановић, 2001:286). Ипак, треба напоменути да је и много прије овог периода казна затвора била прописана у неким облицима кроз одређене документе (нпр. од 13-15. вијека казна затвора се појављује у неким градским правима; закон Каролина из 1532. године, познатији као средњовјековни закон једног од најмоћнијих владара у историји Европе Карла V Хабзбуршког, предвиђао је казну доживотног затвора и сл). Ипак ти најстарији облици затварања нису имали карактер савременог издржавања казне затвора, а какво је стање било у затворима који су постојали у то доба, најбоље осликавају тврдње теоретичара да је смртна казна била блажа од доживотног затвора у смислу мучења и туртура које је осуђени пролазили.

Затвор је постојао у свом институционалном облику и прије него се систематично користио као казна. Модел „затворске институције“, као општа форма механизма за потчињавање, контролу и искоришћавање појединца, створен је временски много прије него што је закон дефинисао затвор као главну и најадекватну казну. Моменат нормирања казне лишења слободе као самосталне врсте казне у казним законодавствима означио је нови пут и снажан искорак у борби против различитих облика криминалитета а тиме и у заштити законом заштићених људских вриједности. Убрзо након увођења ове казне, наметнуло се питање организације њеног извршења са тенденцијом преобразбе затвора из мјеста за мучење осуђених гдје су им уништавани физичко и ментално здравље у мјесто преваспитања и ресоцијализације извршилаца кривичних дјела. Тако су, поправљање и лијечење преступника, поред застрашивања и одмазде, били циљеви прописивања и изрицања казне лишења слободе у 19 вијеку. Покрет позитивиста, као нова доктрина у кривичном праву, утицао је на даљи процес трансформације ове казне па је већ крајем 19. вијека унифицирање казне лишења слободе имало за циљ да се ова казна извршава на јединствен начин али да њено трајање буде различито.¹

Затварање људи почело је да се практикује веома рано, још у првим организованим људским заједницама, чим су у таквим друштвима створени услови да се

¹ Играчки, Ј. (2020). *Ефекти затвора у ресоцијализацији осуђеника*. Београд: Иститут за кримилолошка и социолошка истраживања, 13.

могу обезбједити неопходни вишкови хране за затворенике.² Према доступним историјским подацима, својеврсни облици затвора постојали су у Месопотамији, Персији, Египту, затим у старој Грчкој и Риму, док су као средњовјековне тамнице кориштене неусловне тврђаве, подруми, бунари и сл. У старом Египту затварање је било у функцији ограничавања кретања робова, у Риму и старој Грчкој затварање људи се најчешће практиковало због дужничког ропства па су затвори у то вријеме називани дужнички затвори. У античком периоду затвори су били мјеста гдје су чувани људи који су чекали суђење или извршење неке од тада постојећих казни, као што су биле смртна казна, казна прогонства, тјеслесна казна, имовинска казна и др. Према неких изворима, један од великих римских правника класичног доба Улпијан је истицао да затвори треба да служе само за чување а не за кажњавање (*Carcer enim adcontinendos homines non ad puniendos haberi debet*). Ово начело примјељивано је у средњем вијеку, па и касније. Тако схватани затвори слутили су као предсобље за извршење тјелесних и смртних казни.

Из свега претходно наведеног јасно је да затварање у старом и средњем вијеку, у смислу изолације лице која су кршила правила друштвене дисциплине, односно правног поретка, није имало карактер кривичне санкције али је садржински имало карактер обезбјеђења присуства учиниоца кривичног дјела, односно да би се над њим примијенила нека друга казна, најчешће смртна или тјелесна казна које су имале доминантну улогу у систему казни тог периода.³ Увођење казне затвора у систем казни великог броја земаља умјесто нехуманих средстава кривичне репресије средњег вијека, прије свега тјелесних казни које су се састојале у мучењу и сакаћењу, а што је опет остављало трајне посљедице инвалидитета код осуђеног, представљало је велики прогрес.⁴

2. НАСТАНАК ПРВИХ ЗАТВОРА И ЗАТВОРСКИХ СИСТЕМА

Казне затвора, односно обичаји изоловања у сврху затварања преступника појавили су се релативно касно у историји људског друштва. Све до Буржоаске револуције у Француској, затвори су служили искључиво за задржавање преступника до њихове егзекуције или депортације. Саме казне затвора постале су сврсисходне тек када је слобода и слободно кретање грађанима постало вриједност по себи након Француске револуције. Разумљиво је да се у дефинисању сврхе кажњавања увијек полазило од културолошких, религиозних и обичајних норми једне друштвене заједнице, наравно преточених у правне или законске норме. Општа сврха казни и кажњавања у свим законодавствима ранијих и модерних времена има идентичан циљ – заштиту социјалне средине од преступа и њихових извршилаца.⁵

Међу првим затворима који су имали карактер сличан издржавању казне у данашњем смислу треба навести затвор основан 1553. године у Лондону (Енглеска). Тадашњи дворца Bridwell је направљен како би се користио као затвор углавном

² Мрвић Петровић, Н. (2007). *Кривично право*. Београд: Правна библиотека, 15.

³ Митровић, Љ. (2012). *Систем казних санкција у Републици Српској*. Бања Лука: Међународно удружење научних радника Бања Лука, 95.

⁴ Јовашевић, Д. (2002). Појам и карактеристике казне затвора у југословенском праву. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 177-198.

⁵ Николић З., Крон Л. (2011). *Тоталне установе и депривација – књига о човеку и невољи*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 36.

за скитнице и бескућнике који су нарушавали јавни ред и мир. Убрзо послије њега појављују се бројни други затвори: затвор у Амстердаму за скитнице и криминалце (1559.), затвори у Липеку, Бремену и Данцингу (1697.), затвор за дјечаке у Хамбургу (почетак 18.вијека), поправни дом Марије Терезе у Милану са 140 ћелија (1759.) и др. Тако се уочава да је у периоду од 15. до 17. вијека у већини европских земаља, посебно у Енглеској, Француској, Холандији и Њемачкој, дошло до формирања разних установа за смјештај скитница, просјака и преступника који су се у градовима појавили као посљедица масовних миграција из села у градове а држава је морала да заштити друштво од оваквих појава. Кад су у питању објекти који су кориштени за смјештај, најчешће се радило о напуштеним средњовјековним замковима или манастирима, и то на начин да су претварани у установе за рад, са циљем да наведене категорије лица привуку на радну активност. У почетку у ове установе су примани само просјаци и скитнице, док касније, у првој половини 17. вијека, почиње диференцирање ових установа. На тој основи се у Енглеској формирају двије врсте установа: казнени заводи и поправни домови. У казнене заводе упућиване су скитнице и просјаци који су били способни за рад, а у поправне домове упућивана су лица која нису испољавала интерес према раду. Управо у овом приступу оспособљавања наведених категорија лица за вршење одређених послова како би се одвратили од криминалног понашања, садржана је идеја поправљања и третмана као хуманистичка реакција у односу на раније поступање и мјере према затвореницима.⁶

Затворски систем се крајем 18. и почетком 19. вијека реформисао, па је казна лишења слободе у затворима прерасла у темељни начин кажњавања. Реформа је значила промјену циљева кажњавања и нову улогу затвора. Тако затвори постају мјеста у којима се извршава казна лишења слободе, а циљ казне постаје рехабилитација затвореника. Затвори су се морали прилагодити новој улози због чега су се развијале казнионице. Најважнији посљедице ових реформи било је смањивање учесталости изрицања смртних и тјелесних казни, укидање тортуре те развијање модерних казнионица.⁷ На реформу кажњавања и затворског система, велики утицај је крајем 18. вијека остварио покрет за права осуђеника на чијем челу је био Џон Хуард. Он је у својој књизи „Стање у затворима“ указао на неодрживо стање у затворима и захтјевао је реформу казног система тако да су његове идеје имале велики одјек у свијету.⁸ Ипак, пут до развоја модерних реналних установа био је дуг и спор. Постепено су затвори све више личили на данашње, посебно након што се у неким почела примјењивати тзв. „класификација затвореника“. Тек са појавом затворских система, затвори постају установе гдје се осуђеници преваспитавају третманским приступом који је пратио сврху и циљ кажњавања. Пенологија као наука обухвата изучавање различитих затворских система, иако међу ауторима никада није постојао јединствен став о томе колико је заиста таквих система постојало. Према Стојановићу савремени систем извршења кривичних санкција траје преко шест деценија, док затворске системе класификује превасходно по концепцији која је у вријеме њиховог постојања била доминантна у десет система : 1) Систем депорта-

⁶ Стојановић, З. (2012). *Затворски системи у свијету*. Београд: Институт за криминалошка и социолошка истраживања, 18.

⁷ Јосиповић И. (2018). *Функционисање затворског система у другој половини 19. стољећа*. Загреб: Свеучилиште у Загребу, 1.

⁸ Атанацковић, Д. (1988). *Пенологија*. Београд: Научна књига, 77.

ције, 2) Систем заједничког затвора, 3) Ђелијски систем, 4) Систем ћутње, 5) Енгалски прогресивни систем, 6) Ирски прогресивни систем, 7) Маконокијев систем, 8) Класификациони систем, 9) Рехабилитациони систем, 10) Реинтеграциони систем.⁹ Савремени затворски системи представљају балансирану синергију између државне присиле и конвенцијама утврђених стандарда људских права. Кроз историју, затвори су били мјеста најгрубље туртуре, намјерне психофизичке деградације и дехуманизације људи. Еволуција затворских система дешавала се у складу са промјенама у друштву, тако да данас затворски системи у свијету чине изузетно сложен и деликатан систем чија је сврха осигурати извршење казне затвора уз максимално поштовање људских права у склопу програма прилагођеног индивидуалним потребама а све у циљу ресоцијализације затвореника.¹⁰

3. ОСНИВАЊЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА САВРЕМЕНИХ ЗАТВОРСКИХ (ПЕНИТЕНСИЈАРНИХ) УСТАНОВА

Укупан друштвено-политички, безбједносни, економски и социјални амбијент како на глобалном тако и на локалном новоу у великој мјери утичу на све сегменте живота слободних људи, али и на организацију живота затвореника који одређено вријеме свог живота проведу на издржавању казне затвора након што буду правоснажно осуђени од стране надлежног суда за кривична дјела која су починили. Иако затворска популација процентуално варира од континента до континента, односно од државе до државе, чињеница је да су статистике, из године у године, поражавајуће и говоре о тенденцији пораста броја затвореника али броја рецидивиста у извршењу кривичних дјела. Боравак у затворској (пенитенсијарној) установи има своју позитивну и негативну страну медаље. Позитивна се свакако огледа у преваспитању преступника, ресоцијализацији осуђеника, остваривању специјалне и генералне превенције као и постизању сврхе кажњавање, односно у заштити друштва од извршилаца кривичних дјела. Али да ли је све баш тако како је законодавац предвидио? Остају бројна питања саме организације и функционисања установа и живота затвореника у њима која имају и негативне ефекте. Лица према којима се извршава кривична санкција у казнено-поправној установи, не носе трошкове извршења санкције, што значи да држава из буџетских средстава издваја посебан новац за функционисање затвора (у просјеку један дан затвора по затворенику износи између 80 и 100 КМ). Изградња и одржавање затвора, као и плаћање затворског особља, такође кошта државу значајну своту новчаних средстава на годишњем нивоу. Даље, пренасељеност затвора је постао горући проблем великог броја земаља, на који све чешће указује и Комитет за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања који дјелује у оквиру Савјета Европе. Осим пренасељености, лоши услови који владају у значајном броју затвора представљају додатан проблем који утиче на само издржавање казне затвора. Боравак у затвору у великом броју случајева не помаже томе да осуђене особе по истеку казне буду самосталне и корисни чланови друштва. Укратко, затвор може на много начина да лоше утиче на затвореника: познато је да у многим случајевима затвор на осуђене дјелује негативно, а неки од њих

⁹ Стојановић (2012), 23.

¹⁰ Томчић З, Хорват В. (2018). Заокрет казнене политике и савремени затворски сустав у Низоземској. *Правни вијесник*, 34(1). Осијек: Правни факултет Свеучилишта Јосипа Јурја Штросмајера.

се управо тамо оспособе за вршење кривичних дјела или постану чланови криминланих група; даље, боравак у затвору обично неминовно доводи до губитка посла осуђених лица и нарушавања њиховог породичног живота, што касније лоше утиче на рехабилитацију и ресоцијализацију тих особа итд.¹¹

Када је у питању организација затворских установа, затворски системи се данас, глобално гледајући, развијају у два прваца: 1) један правац обухвата и форсира концепцију реинтеграције, која се манифестује у изградњи све већег броја отворених, полуотворених затвора и разних кампова отвореног типа са примјеном корекционих програма који омогућавају висок степен испољавања осуђеника и допуштање њихових права и слобода у оквиру режима који је примјењив у условима реинтеграционог система а који не угрожава општу друштвену безбједност; 2) други правац се одвија у примјени ретрибутивних мјера према затвореницима који су извршили најтежа кривична дјела који представљају озбиљну друштвену опасност на националном и интернационалном нивоу.¹² У већини држава у региону извршење казне затвора и организација затворских установа је законски нормирана посебним законским текстом, док је казна затвора као кривична санкција прописана кривичним/казним законима. У Босни и Херцеговини паралелно егзистирају чак четири Кривична закона, а њих прате четири Закона о извршењу кривичних санкција, што само по себи указује на сложеност ситуације у практичној примени нормативних одредби у теориторијално малој држави¹³.

Према Закону Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера, у члану 9. наводи се да су за извршење кривичних санкција, притвора и других мјера изречених од стране суда Босне и Херцеговине одговорне следеће институције: Министарство правде Босне и Херцеговине и Завод за извршење кривичних санкција, притвора и других мјера Босне и Херцеговине. Законом о оснивању овог завода¹⁴ дефинисано је да је Завод управна организација која функционише у саставу Министарства правде БиХ које непосредно врши надзор над радом Завода. Сједиште завода је у граду Источно Сарајево, општина Источна Илиџа, и њим руководи директор завода. О овом пројекту се дуго полемисало у медијском простору и јако дуго се чекало на његово отварање из разлога што су затвореници који су били осуђени од стране Суда БиХ годинама затворске казне издржавали у казнено-поправним установа у Републици Српској и Федерацији БиХ. Сам објекат

¹¹ *Мјере за смањење затворске популације*. (2014). Београд: Београдски центар за људска права, 7.

¹² Стојановић (2012), 204.

¹³ Кривично законодавство у Босни и Херцеговини чине нормативне одредбе Кривичног закона БиХ, Кривичног закона ФБиХ, Кривичног законика РС, Кривичног закона Брчко Дистрикта и других закона. У области извршења кривичних санкција егзистирају: 1) Закон Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера, *Службени гласник БиХ*, бр. 22/2016-пречишћен текст; 2) Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 63/2018, 3) Закон о извршењу кривичних санкција у Федерацији БиХ, *Службене новине ФБиХ*, бр. 44/1998, 42/1999-испр., 12/2009 и 42/2011; 4) Закон о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера у Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко Дистрикта*, бр. 31/2011.

¹⁴ Закон о оснивању Завода за извршење кривичних санкција, притвора и других мјера Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 13/05 и 97/07.

koji je izgrađen u skladu sa evropskim zatvorskim standardima, koji se prostire na oko 24 000 kvadratnih metara i ima 350 mjesta zvanično je počeo sa radom u julu 2020. godine. Već do kraja ove kalendarске године у Завод су премјештени сви затвореници и притвореници из ентитетских затвора. Иако је Први Завод за извршење кривичних санкција, притвора и других мјера Босне и Херцеговине грађен јако дуго што је значило велика материјална улагања од стране државе, очекивати је да ће овај пројекат у наредном периоду оправдати значај свог постојања у области извршења кривичних санкција, иако су неки од ефеката већ постигнути: растерећење капацитета ентитетских затвора, издвајање и посебан третман према осуђеним лицима и притвореницима за најтежа кривична дјела према Кривичном закону БиХ, запошљавање најбољих стручњака у овој области итд. У Федерацији Босне и Херцеговине установе за извршење казне затвора су основане као посебне федералне установе које имају статус правног лица и којима руководи директор. Установе су организоване као казнено-поправни заводи затвореног и полуотвореног типа¹⁵, и то: 1) КПЗ затвореног типа Зеница (гдје се налазе Одјељење за малољетнике и посебно Одјељење за извршење мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи); 2) КПЗ полуотвореног типа Сарајево (са Одјељењем у Устиколини и објектом Игман); 3) КПЗ полуотвореног типа Бихаћ; 4) КПЗ полуотвореног типа Мостар; 5) КПЗ полуотвореног типа Тузла (са одјељењем у Орашју); 6) КПЗ полуотвореног типа Томиславград (са Одјељењем у Бусовачи). У Републици Српској установе за извршење кривичних и прекршајних санкција су посебне установе које оснива и укида Влада РС а налазе се у саставу и под непосредним надзором Министарства правде РС, односно Ресора за извршење кривичних и прекршајних санкција. Установе се према ентитетском законском рјешењу оснивају као казнено-поправни заводи и васпитно-поправни домови¹⁶. Казнено-поправним заводима руководе директори који се бирају конкурсном процедуром на мандат у трајању од пет година и који за свој рад одговарају министру правде. У Републици Српској постоје три КПЗ затвореног типа и то у: Бањој Луци, Фочи и Бијељини и три КПЗ полуотвореног типа и то у: Добоју, Требињу и Источном Сарајеву. Одјељења за извршење казне затвора за женска лица и за извршење малољетничког затвора налазе се у

¹⁵ У Федерацији БиХ казнено-поправни заводи се оснивају као: 1) казнено-поправни заводи за мушке особе, 2) казнено-поправни заводи за малољетнике, 3) казнено-поправни заводи за жене, 4) казнено-поправни заводи за малољетнице, 5) казнено-поправни завод-болница. Такође, у полуотвореним казнено-поправним заводима могу постојати одјели отвореног типа. У казнено-поправним заводима за мушке особе и жене могу постојати посебна одјељења за извршење алољетничког затвора и посебна одјељења за извршења одгојне мјере упућивања у одгојно-поправни завод (наведено према члану 120. Закона о извршењу кривичних санкција у Федерацији БиХ, *Службене новине ФБиХ*, бр. 44/1998, 42/1999-испр., 12/2009 и 42/2011)

¹⁶ У сједишту или ван сједишта Установе могу постојати посебна одјељења за извршење: казне затвора за лица мушког или женског пола, казне малољетничког затвора за лица мушког или женског пола, васпитне мјере упућивања у васпитно-поправни дом за малољетна лица мушког или женског пола, мјере притвора, одјељење са посебним режимом, одјељење појачаног надзора и интензивног програма поступања, одјељење економије, фарме итд. Наведена одјељења могу бити полуотвореног или затвореног типа, а оснива их и укида министар правде (наведено према члану 14. Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 63/2018).

Источном Сарајеву. Васпитно-поправни дом за малољетна лица се налази у саставу КПЗ Бања Лука. Кад је у питању Брчко Дистрикт, ситуација са извршењем казне затвора је поприлично специфична, јер Дистрикт има свој ЗИКС али нема Установе за извршење казне затвора. Као компромисно рјешење, а на основу закона и споразума скопљених између ентитетских министарстава правде и Правосудне комисије у Брчком, лица која имају пребивалиште на територији Брчко Дистрикта а буду осуђена од стране основног или Апелационог суда у Брчком, могу да бирају да ли ће казну затвора издржавати у некој од Установа у Републици Српској или Федерацији БиХ. Наравно, овај спецификум не важи за осуђена лица која имају пребивалиште у једном од ентитета а правоснажно су осуђена на казну затвора од стране судова у Дистрикту. У вези са претходно наведеним, јасно се може уочити да је ситуација у Босни и Хрцеговини веома сложена, не само када је у питању организација и оснивање, већ и само функционисање Установа за извршење казне затвора. Ово је посебно наглашено уколико се узме у обзир чињеница постојања четири ЗИКС-а чије норме нису у потпуности усаглашене што има за посљедицу разлике и неједнак третман према осуђеним лицима у овој држави.

Државе у окружењу имају нешто другачију нормативу и затворску организацију. Тако, нпр. у Републици Хрватској под надзором Ресора за затворски сустав и пробаацију Миистарства правосуђа и управе, налазе се Средишњи уред за затворски сустав и Средишњи уред за пробаацију у оквиру којих функционише: 14 Пробацијских уреда, шест Казнионица, Затворска болница, 14 Затвора, два Одогојна завода, Центар за дијагностику и Центар за изобразбу¹⁷. За разлику од сусједа, у Републици Србији, под надзором Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде налази се девет Казнено-поправних завода, 17 Окружних затвора, Специјална заводска болница и Васпитно-поправни дом. Претходно наведено указује да се организација затворских установа разликује од државе до државе а зависи од бројних фактора као што су: унутрашње политичко уређење државе, територијална организација и густина насељености, економска и социјална ситуација, законски и подзаконски оквир, стопа криминалитета, проценат рецидивизма итд. Управо то наводи на закључак да пенитенсијарне установе за извршење казне затвора представљају комплексан и сложен државни апарат у којем подједнако важну улогу имају буџетска средства и ефективност различитих субјеката која се посматра кроз призму квалитета мјера и активности које се спроводе према затвореницима. Другим ријечима, што су бољи услови у затворским просторијама и разноврснији третмански облици рада са затвореницима утолико је већа могућност да се осуђеници преваспитају и врате у друштвено прихватљиве облике понашања.

Унурашња организација затворских установа која подразумева назив и организацију служби, систематизацију радних мјеста и опште, односно посебне услове за запошљавање затворског особља најчешће се уређује ЗИКС-ом или актом подзаконске снаге (правилник)¹⁸. У Установама могу да буду основане различите службе од којих су, за непосредан рад са затвореницима, најбитније служба обезбјеђења или тзв.затворска полиција и служба третмана. У надлежности службе обезбјеђења је

¹⁷ Преузето 15.5.2022, са <https://mpu.gov.hr>.

¹⁸ У Републици Српској, конкретно, сва наведена питања су прописана Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста којег доноси директор Установе уз сагласност министра.

обављање следећих послова: брига о безбједности Установе, радилишта, просторија у којима затвореници бораве и раде, брига о одржавању унутрашњег реда и дисциплине у Установама, спровођење затвореника и притвореника и остали послови у складу са законом. Служба третмана је задужена за планирање програмирање, организовање и спровођење процеса преваспитања затвореника и у том циљу координира рад осталих учесника у том процесу¹⁹. На пословима третмана ради одређен број васпитача (у зависности од величине установе и броја затвореника) који непосредно али и путем других служби прате рад и понашање затвореника приликом издржавања казне како би пријенили савремени методи и облици рада. Већина затвореника казну затвора издржава у општем режиму који је регулисан ЗИКС-ом, док је за оне проблематичне предвиђен посебан режим издржавања који је регулисан посебним законом²⁰.

4. ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА УСПЈЕШНОСТ РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ ЗАТВОРЕНИКА

Колико је битно навести факторе који доприносе успјешној реализацији праваспитног утицаја и процеса ресоцијализације, толико је битно прије свега објаснити шта се крије иза појмова ресоцијализација и преваспитања затвореника. Ријеч ресоцијализација етимолошки је латинског поријекла јер је изведена из латинских ријечи *re* (поново) и *socius* (друг, друштвен) што би се у свом изворном облику могло превести као поново социјализовати. Ако се узме у обзир дефиниција по којој се

¹⁹ Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 63/2018, члан 24. и 25.

²⁰ Иако се свако осуђено лице, за вријеме боравка у пријемном одјељењу, упозна са одредбама ЗИКС-а, кућном реду и другим прописима који се односе на права и дужности осуђених лица у току издржавања казне затвора, ипак постоје осуђена лица која се тога не придржавају и која својим понашањем отежавају провођење предвиђеног индивидуалног програма поступања. Након што се према оваквим лицима предузму све расположиве мјере које се односе на одржавање реда и безбједности (дисциплинске казне, појачан надзор, смејштај у одјељење са појачаним надзором, усамљење и др), а исте нису дале очекиване резултате, постоји могућност распореда ових лица у Одјељење са посебним режимом. Распоред у Одјељење са посебним режимом се не третира као дисциплинска казна. Управо због оваквих проблематичних затвореника, дошло је до издвајањем једног дијела норми из ЗИКС-а, како би се за увео посебан режим извршења, што је имало за резултат да 2010. године дође до доношења посебног закона којим је регулисана ова област. Пропис којим је регулисан посебан режим извршења казне затвора у Републици Српској је Закон о посебном режиму извршења казне затвора (*Службени гласник Републике Српске*, бр. 30/2010). Одредбама наведеног закона уређен је поступак распоређивања осуђених лица у Одјељење са посебним режимом (у даљњем тексту Одјељење) и организација самог Одјељења, али и положај и дисциплинска одговорност осуђених лица. Одјељење са посебним режимом основано је унутар КПЗ Фоча као посебно затворено Одјељење ове казнено-поправне установе која је затвореног типа. Надзор над радом Одјељења врши Министарство правде, док Одјељењем руководи руководица Одјељења који за свој рад одговара директору КПЗ Фоча. У ово Одјељење се распоређују она осуђена лица мушког пола која су за вријеме извршења казне затвора битно угрожавала безбједност, односно ред и дисциплину у установи. Сврха распореда у Одјељење је спречавање свих облика понашања осуђених лица која за циљ имају нарушавање формалног система и организације рада казнено-поправних установа, кроз примјену посебних метода и облика рада.

социјализација дефинише као процес социјалног учења у којем појединац добија социјално релевантне облике понашања и обликује се као личност са својим специфичносним карактеристикама,²¹ онда би ресоцијализација подразумевала процес постепеног реинтегрисања преступника из криминалане подгрупе у друштвене заједнице као групу.²² Преваспитање, у затворској пракси представља процес који у себи садржи активности кориговања друштвено неприхватљивих навика, ставова, мишљења и других особина и активности на плану доградње и коначног структурисања личности.²³

Затворске институције имају кључну улогу у процесима ресоцијализације и преваспитања затвореника. Такође, имају велику друштвену одговорност за остваривање сврхе и циљева кажњавања преступника, односно ефикасно извршење изречених кривичних санкција и мера у превенцији криминалитета.²⁴ Управо из тог разлога, државе настоје да констатно унапређују и осавременују сопствене затворске системе. Ипак, пракса и доступни подаци иду у прилог тези да су ефекти затвора много скромнији него што то теорија указује. Тако се од практичара из ове области често може чути став да је за преступнике који немају криминалну прошлост, који су млади и животно неискусни, посебно оне који су осуђени на казне затвора до године дана, много ефикасније било примјенити неку од алтернативних санкција укључујући и кућни затвор, него упућивати их у затвор. Затвор за ту врсту осуђеника може бити веома лоше искуство, нека врста контаминације, па и „семинар“ након којег још јаче буду увучени у дисфункционалне односе криминалних миљеа. Управо због ових негативних ефеката, неоспорно је да велику улогу у самом процесу издржавања затворских казни и успјешности у отклањању узрока криминалитета има преваспитни третман. Ресоцијализација и успјешност преваспитног третмана зависи у великој мјери и од добре организације и сарадње служби које функционишу у казнено-поправном заводу, као и несметаног спровођења свих законских одредби у оквиру нормативног система.²⁵

Уколико се вратимо на факторе који доприносе успјешнијој реализацији преваспитног утицаја и процеса ресоцијализације, први фактор којег је потребно навести је категоризација установа. Категоризација казнено-поправних установа подразумјева постојање различитих типова и врста завода и одјељења у која се класификују различите категорије осуђеника у складу са њиховим личним особинама и криминолошким карактеристикама. Категоризацију ваља схватити као, на основу науке настао, практичан оквир за различите облике третмана прилагођене личности осуђеника.²⁶ Истовремено представља предуслов самог извршења казне затвора

²¹ Рот, Н. (1972). *Социјална психологија*, Београд, 73.

²² Мацановић, Н., Надаревић Д. (2014). *Пенолошка андрагогија*, Бања Лука, 45.

²³ Пантелић, Д. (1983). *Пенолошка андрагогија*. Београд: Виша школа унутрашњих послова, 55.

²⁴ Играчки, Ј. (2019). *Извршење кривичних санкција и мера у Србији, Одговорност и санкција у кривичном праву: са посебним освртом на међународно кривично право*. Београд: Удружење за међународно кривично право, 395.

²⁵ Мацановић, Надаревић (2014), 57.

²⁶ Радовановић, Д. (2000). *Категоризација установа за извршење кривичних санкција у Републици Србији, Реформа система извршења кривичних санкција*. Београд: Удружење за пенологију Југославије, 53.

јер постављање основа индивидуалног третмана зависи од типа установе у коју се осуђеник упућује. У овом дијелу су стручњаци на вријеме препознали напуштање територијалног принципа извршења казне затвора. Принцип “тип установе и третман сагласно личности» треба да омогући реализацију савремених пенолошких достигнућа у области третмана осуђених лица.²⁷ Управо разноврсни типови затвора треба да омогуће квалитетну индивидуализацију осуђеника, да спрече “криминалну инфекцију» и формирање јаког негативног неформалног система, те да омогуће примену разноврсних корекционих програма адекватних за одређену групаацију осуђеника.²⁸ Према једном броју теоретичара, установе се, према критеријуму временског трајања казне затвора, категоришу на окружне затворе и казнено-поправне заводе, при чему се казне затвора до једне године извршавају у окружним затворима, а дуже казне у казнено-поправним заводима (оваква категоризација типова завода постоји у Републици Србији што је претходно наведено у тексту). Даље, према степену обезбјеђења, степену ограничења слободе кретања затвореника, као и примјењеним мјерама поступања према затвореницима, најчешће се установе класификују у: установе отвореног типа, установе полуотвореног типа и установе затвореног типа. Постоје и заводи затвореног типа са посебним обезбјеђењем. Посебна категорија завода су отворени казнено-поправни заводи, који не постоје ни у једном ентитету у Босни и Херцеговини, а у којима, по правилу, казну затвора извршавају нехатни извршиоци кривичних дела, односно затвореници код којих је претходно остварен висок степен ресоцијализације у заводима полуотвореног и затвореног типа завода. Категоризација затвора је веома битна због остваривања још једног фактора којим се постиже успешна ресоцијализација затвореника а то је класификација осуђених лица, а самим тим и реинтеграција осуђеника у друштвену заједницу.

Други фактор без којег се не може ни замислити утврђивање и спровођење третмана као основне методе у поступању са осуђеним лицима је, свакако, класификација осуђених лица и то једно до најснажнијих средстава за постизање циљева концепта ресоцијализације и рехабилитације.²⁹ Третман је процес који подразумјева планске, систематске и организоване активности које се спроводе према затвореницима, а чији је циљ њихово оспособљавање да поштују друштвене норме и правила да не би више долазили у сукоб са законом³⁰. Служба третмана прорамира и координира васпитни рад, испитује личност затвореника, израђује програм поступања за сваког затвореника понаособ, непосредно прати рад и понашање затвореника у току издржавања казне затвора, обједињује податке, анализира и проучава постигнуте резултате, те на основу постигнутих резултата предузима потребне мјере и унапређује васпитни рад у Установи. Сврха класификације је стриктно прописана Стандардним минималним правилима за поступање са затвореницима УН. Овим међународним актом, правилом 93. прописано је обавезно разврставање и индивидуализација затвореника у смислу следећих циљева: а) потребно је разврстати затворенике на начин да они са дељим криминалним досијеом и лошим карактерним предиспозицијама

²⁷ Марић, Б., Булатовић, И. (2004). *Систем извршења кривичних санкција у Републици Србији*, Београд, 39.

²⁸ Играчки (2020), 54.

²⁹ Атанацковић (1988), 153.

³⁰ Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 63/2018, члан 3.

не остварују негативан утицај на друге и б) потребно је затворенике подијелити по категоријама како би се олакшао начин спровођења мјера третмана, што значи да мјере третмана буду што више прилагођене личности осуђеника. Како би се остварила два наведена циља, препоручује се да се за различите категорије затвореника користе одвојени затвори или одјели/одјељења, а да се програм поступања припрема у најкраћем року по пријему и проучавању личности сваког осуђеника и то на начин да програм буде максимално прилагођен индивидуалним потребама, способностима и ставовима осуђеника. Класификација затвореника обухвата поступак којим се врши интерна класификација и рекласификација, начин праћења спровођења програма поступања и врсте и обим погодности које се могу одобравати затвореницима. Истовремено, представља метод којим се врши координисање програма поступања и личности затвореника. Класификација затвореника у класификационо-стимулативне групе не обухвата затворенике које су осуђени на казне затвора од три мјесеца и мање казне. У казнено-поправним установама у Републици Српској постоје следеће класификационо-стимулативне групе: припремна, А2, А1, Б2, Б1 и Ц³¹.

Да би се правилно извршила класификација затвореника, потребна је претходна квалитетна опсервација личности затвореника. Сви затвореници након доласка у казнено-поправну установу смјештају се у пријемно одјељење гдје, у зависности од висине казне, бораве од 15 до 30 дана. За вријеме боравка у пријемном одјељењу, личност осуђеног лица се проучава са психолошког, педагошког, социјалног и безбједносног аспекта. На основу резултата опсервације личности коју обавља тим стручњака пријемног одјељења, врши се процјена ризика затвореника и утврђује се приједлог програма поступања коју одобрава директор установе. Након тога затвореници се распоређују у тзв. припремну групу (затвореници осуђени на казну затвора до једне године ту проведу $\frac{1}{4}$ изречене казне, док сви други проведу три мјесеца). Током распореда у припремној групи, прати се понашање затвореника и реализација првобитно одређеног програма поступања, а на основу остварених резултата врши се даљи распоред у класификационо-стимулативне групе које се разликују по степену и интензитету индивидуалног рада. Класификација је веома битна за затворенике због остваривања погодности унутар и ван Установе, а од њиховог понашања и залагања зависи и рекласификација. Рекласификација се врши на основу сталног праћења активности затвореника у свим аспектима живота, понашања и рада у затвору, те од тога зависи да ли ће затвореници након одређеног времена да пређу у бољу или у лошију класификациону групу. Уколико то заслужи и докажу својим залагањима и понашањем, могуће је да се рекласификација затвореника врши сваких шест мјесеци. Изузетак су затвореници који су осуђени на затворске казне до двије године, јер се у тим случајевима рекласификација врши свака три мјесеца. Врста, начин кориштења и дужина трајања погодности затвореника директно зависи од класификације, тако да је то битан корективни фактор у понашању затвореника.

5. ПОЈАМ И ОБЛИЦИ ПРЕВАСПИТНОГ ТРЕТМАНА

Концепција преваспитног третмана добија на значају тек након другог свјетског рата, јер темељни циљеви постају превенција и третман, односно ресоцијализација

³¹ Правилник о класификацији и рекласификацији затвореника, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 59/9.

гдје се истиче важност индивидуализованог приступа, односно третмана, који треба одрадити након иситивања личности.³² Под третманом се у савременом педолошкој андрагогији подразумева поступање са извршиоцима кривичних дјела и обухвата три фазе: поступање у току вођења кривичног поступка, у току извршења кривичне санкције у затворској установи и у постпеналном периоду. Сврха преваспитног третмана, у сви фазама, треба да се огледа у откањању негативних фактора личности учиниоца који су га довели до криминогених понашања и почињења кривичних дјела. Преваспитни третман треба да утиче на осуђеника да казну доживи не као одмазду, већ као мјеру преваспитања. У току вођења судског процеса, те изрицања одговарајуће санкције према оптуженоме, мора се водити рачуна да концепт суђења и извршења буду комплементарни, што захтјева од кривичног поступка да „стоји под идејом личности“, чиме и сама казна добија другу орјентацију.³³ Од третмана који се спроводи за вријеме извршења казне затвора у затворској установи, на чему је фокус овог рада, зависи успјешност ресоцијализације личности затвореника.

Као што је већ поменуто, третман се може дефинисати као процес који подразумева планске, систематске и организоване активности које се спровode према затвореницима, а чији је циљ њихово оспособљавање да поштују друштвене норме и правила да не би више долазили у сукоб са законом. Васпитачи који раде у оквиру Службе третмана су задужени да програмирају и координирају васпитни рад, испитују личност затвореника, израђују програм поступања за сваког затвореника понаособ, непосредно прате рад и понашање затвореника у току издржавања казне затвора, обједињују податке, анализирају и проучавају постигнуте резултате. Према облику преваспитног третмана може да буде општи и посебан. За вријеме издржавања казна затвора, тј. приликом боравка затвореника у казнено-поправној установи, васпитачи програм поступања увијек постављају према индивидуи затвореника, тако да се он разликује до затвореника до затвореника према садржини и према начину извођења. Оно што сваки третман обухвата, без обзира на категорију затвореника, је индивидуална терапија, културно-просвјетни рад и организација слободног времена. За све оне затворенике који се не могу успјешно укључити у општи третман (као што су болесни и изнемогли затвореници, овисници, личности смањених образовних капацитета и сл.) постоји посебан преваспитни третман који обухвата све неопходне мјере и радње како би се остварила законска сврха извршења кривичних санкција.

Најважнији елементи институционалног преваспитног третмана су: поштовање кућног реда казнено-поправне установе, радни ангажман затвореника, слободне активности, образовање, погодности, мјере кажњавања и мјере награђивања. Затвореници су одмах по доласку у затворске просторије обавезни да се упознају са правилима понашања. Начин живота и организација рада затвореника су нормативно уређени законским и подзаконским актима³⁴. Правилником о кућном реду за издржавање казне затвора, који је доступан свим затвореницима, прописана су сва права затвореника али и строга правила која се морају поштовати како би се

³² Мацановић, Надаревић (2014), 56.

³³ Милутиновић, М. (1977). *Педологија*. Београд: Савремена администрација, 187.

³⁴ У Републици Српској поред ЗИКС-а најважнији подзаконски акт у овој области је Правилник о кућном реду за издржавање казне затвора, објављен у *Службеном гласнику Републике Српске*, бр. 58/2020.

обезбједили ред и дисциплина као предуслов за реализацију третманском програма поступања. Сваки дан у затвору протиче у складу са распоредом дневних активности којег припремају надлежне затворске службе, док је кућним редом прописано: распоред и квалитет дневних obroka, хигијенски стандарди одјевања и просторија у којима затвореници бораве, права затвореника на посјете, право затвореника да примају пакете и друге пошиљке, право на задовољење вјерских потреба, остваривање бирачког права, боравак на свјежем ваздуху итд. Веома битан сегмент за успјешну реализацију третмана, а самим тим и за преваспитање и ресоцијализацију је радни ангажман затвореника. Установа је дужна да обезбједи рад затвореника који је по својој природи користан али и добровољан. Сваки затвореник у складу са својим здравственим и радним способностима, односно стеченим знањима може да се добровољно изјасни да учествује у раду. Радно вријеме затвореника је 40 сати седмично, с тим да је битно нагласити да затвореници имају право на дневни, седмични и годишњи одмор као и право на накнаду за свој рад. Управо ово представља стимулативну мјеру, јер увијек постоји један број затвореника који не желе да раде па су самим тим ускраћени и за одређене врсте погодности. Привредно-инструкторска служба затвора је задужена да организује радно ангажовање и стручну обуку затвореника у радионицама, погонима Установе, економијама, фармама и другим радилиштима унутар и ван круга Установе. Рад затвореника у Установана мора бити користан и не може се користити као вид казне, те предстаља позитиван елемент третмана којим се затвореник подстиче у одржавању и стицању стручних знања и радних способности, као и задовољењу његових физичких и душевних потреба. С обзиром да се од затвореника неријетко може чути реченица „... како на издржавању затвора имају много више слободног времена него вани...“ управо радно-окупациона терапија је један од најпожељнијих начина ангажовања затвореника. У оквиру третмана се могу организовати различите секције спортског, образовног и културног карактера, док је затвореницима омогућено читање дневне и периодичне штампе, као и праћење радио и тв програма.

У сваком случају, понашање и владање затвореника у највећој мјери утуче на њихов распоред у класификационо-стимулативне групе и рекласификацију на боље и горе, од којим даље зависе бројне погодности унутар и ван установе као и остала права која могу да остварују као затвореници. Приликом одобравања погодности ван круга Установе узимају се обзир: а) понашање затвореника од почетка издржавања казне; б) однос према раду, средствима рада и постигнутим резултатима рада; в) однос према културно-просвјетном раду и ангажовање у слободним активностима. У изузетним случајевима, руководиоца затворске установе може затвореницима ускратити кориштење погодности ван круга установе на одређено вријеме, а нарочито када то налажу интереси безбедности. Осим наведеног, закон је прописао одређене мјере које се користе у сврху санкционисања затвореника за теже или лакше дисциплинске преступе. Све у свему, што су затвореници више запослени и радно ангажовани, имаће мање прилике да развију негативне образце понашања. Истовремено смањује се могућност негативног утицаја проблематичних затвореника и контаминација млађих и мање искусних затвореника од стране искуснијих криминалаца, који неријетко због отпора и неприлађавања формалном затворском систему морају бити премјештени у одјељење појачаног надзора, самнице или бити подвргнути посебном режиму издржавања казне затвора.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Казна лишења слободе, односно казна затвора, заузима још увијек најзначајније мјесто у систему кривичних санкција, као што је то претходно наведено, она је одувјек имала своје предности и недостатке. Иако затворска популација, из године у годину, процентуално варира а статистике поражавајуће упућују на тенденцију пораста броја затвореника и броја рецидивиста у извршењу кривичних дјела, засигурно је да ће још дуго времена лишење слободе бити најадекватнији, најприкладнији и најдјелотворнији одговор на различите видове криминалитета.

Историјски посматрано, затварање у старом и средњем вијеку, није имало карактер кривичне санкције али је садржински имало карактер обезбјеђења присуства учиниоца кривичног дјела, односно да би се над њим применила нека друга казна. Управо због тога се са разлогом може навести тврдња да казна лишења слободе, односно казна затвора представља тековину капитализма јер је као кривична санкција уведена у казнена законодавства тек крајем 18. односно почетком 19. вијека. Кроз историју, затвори су били мјеста најгрубље туртуре, намјерне психофизичке деградације и дехуманизације људи. Еволуција затворских система дешавала се у складу са промјенама у друштву, тако да данас затворски системи у свијету чине изузетно сложен и деликатан систем чија је сврха осигурати извршење казне затвора уз максимално поштовање људских права. Пут до развоја модерних реналних установа био је дуг и спор, али временом су затвори све више почели да личе на данашње.

Данас, затворске институције имају кључну улогу у процесима ресоцијализације и преваспитања затвореника, што значи да имају велику друштвену одговорност за остваривање сврхе и циљева кажњавања преступника. Ресоцијализација и успјешност преваспитног третмана, као и спровођење нормативе у области извршења зависи у великој мјери и од добре организације и сарадње свих служби које функционишу у заводским установама. Фокусом на факторе који у затворима утичу на остваривање ресоцијализације, циљ рада је био приближити и презентовати функционисање затворског система, као и организацију, оснивање и категоризацију затворских установа. Осим тога, кроз обраду појма и смисла класификације затвореника јасно је разграничена улога и начин третманског рада на преваспитању затвореника. Кроз концепцију институционалног преваспитног третмана, која се заснива на индивидуалном приступу рада са сваким затвореником, пракса је доказала да је једино тако могуће остварити позитивне резултате у раду са извршиоцима кривичних дјела, како са аспекта генералне тако и са спекта специјалне превецније. Због увијек присутног проблема паралелног постојања формалног и неформалног система у затвору, неоспорно је да одређен број појединаца остане изван процеса преваспитања и такви појединци у континуитету, због структуре личности и личног односа према криминалитету, остају у зачараном кругу извршење кривичног дјела-извршење кривичне санкције-рецидив. Али и за такве постоји посебан режим извршења казне затвора који је законодаваца предвидио како би се онемогућио негативан утицај на оне затворенике који су спремни и способни да сарађују на дугорајном процесу преваспитања и могућем повратку у нормалне друштвене токове живота.

Према томе, што су бољи услови у затворским просторијама и разносврсноји третмански облици рада са затвореницима утолико је већа могућност да се затвореници преваспитају и врате у друштвено прихватљиве облике понашања.

ЛИТЕРАТУРА

Монографије, чланци

- Атанацковић, Д. (1988). *Пенологија*. Београд: Научна књига.
- Играчки Ј. (2019). *Извршење кривичних санкција и мера у Србији, Одговорност и санкција у кривичном праву: са посебним освртом на међународно кривично право*. Београд: Удружење за међународно кривично право.
- Играчки, Ј. (2020). *Ефекти затвора у ресоцијализацији осуђеника*. Београд: Иститут за криминалошка и социолошка истраживања.
- Јовашевић, Д. (2002). Појам и карактеристике казне затвора у југословенском праву. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Ниш.
- Јосиповић И. (2018). *Функционисање затворског система у другој половини 19.стољећа*. Загреб: Свеучилиште у Загребу.
- Мацановић, Н., Надаревић Д. (2014). *Пенолошка андрагогија*, Бања Лука.
- Марић Б., Булатовић И. (2004). *Систем извршења кривичних санкција у Републици Србији*, Београд.
- Милутиновић, М.(1977). *Пенологија*. Београд: Савремена администрација.
- Мјере за смањење затворске популације*. (2014). Београд: Београдски центар за људска права.
- Митровић, ЈБ. (2012). *Систем казних санкција у Републици Српској*. Бања Лука: Међународно удружење научних радника Бања Лука.
- Мрвић Петровић, Н. (2007). *Криза затвора*. Београд: Правна библиотека.
- Николић З., Крон Л. (2011). *Тоталне установе и депривација – књига о човеку и невољи*. Београд: Институт за криминалошка и социолошка истраживања.
- Пантелић, Д. (1983). *Пенолошка андрагогија*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Радовановић, Д. (2000). *Категоризација установа за извршење кривичних санкција у Републици Србији, Реформа система извршења кривичних санкција*. Београд: Удружење за пенологију Југославије.
- Рот, Н. (1972). *Социјална психологија*, Београд.
- Стојановић, З. (2001). *Кривично право, Општи део*. Београд: Службени гласник.
- Стојановић, З. (2012). *Затворски системи у свијету*. Београд: Иститут за криминалошка и социолошка истраживања.
- Томчић, З, Хорват, В. (2018). Заокрет казнене политике и савремени затворски систем у Низоземској, *Правни вијесник*, 34(1). Осиек: Правни факултет Свеучилишта Јосипа Јурја Штросмајера.

The Role of Prisons in the Re-Education and Resocialization of Prisoners

Summary: During the serving of a prison sentence, the way of life and organization of daily activities of prisoners are strictly defined by laws and bylaws, all with the aim of achieving the purpose of executing criminal sanctions. This primarily implies the implementation of final, executive court decisions and the separation of perpetrators of crimes and misdemeanors from the social environment in order to re-educate, treat and train them to live in freedom in accordance with socially acceptable norms. Institutions for the execution of criminal sanctions are those that, through various forms of work and procedures, conduct institutional re-education and the process of re-socialization of prisoners. But in addition to the formal legal system that the state prescribes in order to regulate the position of prisoners, re-education is also influenced by the

informal system. Prisoners build an informal system through their behavior in mutual relations conditioned by deprivation of freedom of movement and stay in a limited space. The paper will deal with normative elements of organization and functioning of penitentiary institutions, factors influencing the success of resocialization, specifics of re-education, position of prisoners in prisons, as well as the impact of classification of prisoners on the success of re-socialization and re-education despite the lack of post-penal treatment.

Key words: prison system, re-education of prisoners, treatment, organization of life and work in prison, resocialization.

